

d{k&,,

i kB 4 i kni k%r"ške~mi ; kx' p

i kB 5 Lojk%

i kB 6 ykdI æhrkfu

i kB 7 i kd'kkyk; k%I d kj%



4

i kni k% r\$kke~ mi ; ksx' p

वृक्षाः पृथिव्यां मूल्यावानः अंगमस्ति । वृक्षस्यः उपस्थितिः कारणमेव पृथिव्यम् 'हरितग्रहः' कथ्यते । इदं वृक्षाः जैव-जगतस्यः जीवने महत्त्वपूर्णं मन्यते । वृक्षे 'पारिस्थितिकीतन्त्रम्' सुरक्षितं कियते, ऑक्सीजनस्यः उत्पादनं कृत्वा, संतुलनम् अपि क्रियते । वृक्षाः पश्वस्य आवास-स्थानं भवति । मनुष्यकृतेः आश्रयः वर्तते । वृक्षः पृथिव्याः सौन्दर्यमस्ति ।

पाठे अस्मिन् वयं वृक्षस्यः महत्त्वं च स्वः निकटस्थः वृक्षस्य औषधीयः गुणः विषयोपरि जानीमः ।



mīs ; kfu

अयं पाठं पठित्वा भवान् :-

- वृक्षस्य महत्त्वं विषयोपरिः विवेचनाः कर्तुं शक्नोति ;
- स्वः निकटे स्थितः वृक्षस्यः ज्ञानं प्राप्तं कर्तुं शक्नोति ;
- वृक्षस्यः औषधीयः, व्यावसायिक गुणाणां गणनां कर्तुं शक्नोति ।

4-1 o{kL; egUoa

वृक्षाः उत्पत्तिः पृथक्-पृथक् रूपे भवति यथा - अनेकः-वृक्षाः आकारे विशालम्



fVli .kh

i kni k% r'skke~mi ; ks' p

अस्ति । अनेकः तुः औषधिरूपेः भवति। शेषः वृक्षः दुर्वारूपे भवति । जीवस्य भोजनाधारः हरितः—वृक्ष वर्तन्ते । वयं कृतेः वृक्षाः ऑक्सीजन—गैसः इति उत्पादित्वा, संतुलनं अपि क्रियते पश्चाः ऑक्सीजनम् ग्रहित्वा कार्बन—डाइऑक्साइडस्यः निष्कासितम् कुर्वन्ति कार्बनडाइऑक्साइड—गैसस्यः पश्चाः निष्कासितम् करोति, इदं गैसस्यः मात्राः वृक्षेण उत्पादितम् ऑक्सीजनेन संतुलितं भवति । वृक्षाः ओजोनपरतस्यः रक्षां अपि कुर्वन्ति? यः सूर्यस्यः घातकः पैराबैंगनी किरणेन रक्षति । मनुष्यः स्वः—आवश्यकताधारे वृक्षस्योपरिः प्रत्यक्षः अथवा अप्रत्यक्षरूपेः निर्भरः अस्ति ।

भोजनं, ऑक्सीजनम् च पृथक् वृक्षाः अस्माकम् निम्नरूपे सहायकमस्ति । —

1. कार्बन—डाइ—ऑक्साइडस्यः स्तरस्यः निर्मितम् हेतवः ।
2. प्रदूषणनियन्त्रणे ।
3. मृदाः कटावः रोकथाम् अर्थ ।
4. ध्वनिः प्रदूषणस्यः नष्टम् सहायकः ।
5. स्वः औषधीयः गुणेन रोगस्यः उपचारार्थं सहायकः ।
6. पशुः— पक्षिणाम् आवास—स्थानम् भवति ।
7. पर्यावरणस्यः सौन्दर्यं वृद्धिं तथा मनोरंजनस्यः साधनरूपे ।
8. बाढः आपदां, मृदां कटाक्षेन सहायकम् अस्ति । तुफानसमये जलम् एकत्रितं न कियते, इति साहयकमस्ति ।
9. वृक्षः वन्यजीवनस्यः वृद्धिम् साहयकम्—अस्ति ।



10. समूदायस्यः मजबूती हेतवः वृक्षः किमऽपि स्थानस्यः विशिष्टः विशेषतायां मजबूती प्रदीयते, तस्मै क्षेत्रीय-गौरवस्यः भावनां कियते। इदं बालक क्रिडां च रोमांचस्यः भावनाम् अपि उत्पन्नं करोति।
11. अर्थव्यवस्थां-हेतवः जनाः स्वः निकटे, वाणिज्यं हेत्वः, निवेशः अर्थ हरितः क्षेत्रे आकर्षितं भवति।
12. वृक्षः काष्ठानि प्रदीयते, तेषां प्रयोगेन फर्नीचरः, आवासस्यः स्रोतं भवति।



i kBkxrk% ç' uk% 4-1

() या () चिह्नं कुरु-

1. वृक्षः वन्यजीवनस्यः वृद्धिं सहायकं अस्ति।
2. वृक्षः पर्यावरणस्यः सौन्दर्यं तथा मनोरजनात्मकः मूल्यम् क्षीणं कियते।
3. वृक्षः ऑक्सीजनस्यः स्तरे सहायकं अस्ति।
4. वृक्षः बाढ़ः, मृदाः कटाक्षम् वृद्धिं करोति।
5. आम्रम् वृक्षः नीमवृ च ध्वनिः-प्रदूषणम् क्षीणम् कियते।

4-2 Hkor% fudVLFk% o{kk%

- 1- oV o{k%& अयं विशालकायः वृक्षस्यः शाखाः विस्तृतं भवति। अयं वृक्षः 21 मीटरतः अधिकः उच्चैः सन्ति। अस्यः वृक्षस्यः पत्रम् 1-20 सेमी लम्बवतम् अस्ति। भारतदेशे अस्यः वृक्षस्यः पत्राणि भोजनपात्रे रूपे प्रयुक्तमस्ति। वट





वृक्षस्यः पत्राणि, बीजानि, छालः च रोगस्यः उपचारं हेतवः प्रयुक्तमस्ति ।

- 2- **fuEco{k% &** अयं वृक्षः सुप्रसिद्धः भवति, च सामान्यतया प्रत्येक—स्थाने प्राप्तमस्ति अयं वृक्षः 100 फीटतः उच्चोः वर्तन्ते । अस्यः वृक्षस्यः पत्रम् चमकदारः इति भवति, च 'तना' इति ऋजुम व 'खुरदरा' इति भवति । निम्बवृक्षस्यः प्रत्येकः अंगः उपयोगी भवति । निम्बवृक्षस्यः काषुस्यः फर्नीचर—निर्माणे प्रयुक्तमस्ति । अस्यः वृक्षस्यः प्रयोगः उर्वकरूपे अपि भवति ।



3. अश्वत्थः— अस्यः वृक्षस्यः वृद्धिः गति तीव्रः भवति । अस्यः वृक्षस्यः पत्राणि 'हृदयाकारे' इति भवति । मार्चः—अप्रैलमासतः अस्यः वृक्षस्यः पत्राणि पतन्ति । अश्वत्थस्यः उपयोगः पृथक्—पृथक् उद्देश्येन भवति ।



विशेषः साज—सज्जः हेतवः अस्यः वृक्षस्यः पत्रस्यः प्रयोगः भवति ।

- 4- **vkeyd%&** अयं वृक्षः 8—10 मीटरतः उच्चो भवति । अस्यः वृक्षस्यः 'तना' इति असरलमस्ति, शाखाः विस्तृतमस्ति प्रमुखः विशेषतामस्ति । पत्राणि आयताकारः व पंखाकारः भवति । यस्मै





नीम्बूफलम् सदृशं सुगन्धः भवति । आमलकः विटामिनः— 'सी' इति मुख्य स्रोत भवति । तस्मात् विभिन्न रोगस्यः निरोधः हेतवः अस्यः प्रयोगं भवति । अस्माकं शरीरे आमलकः रोगः प्रतिरोधकक्षमतां वृद्धिः करोति । स्वस्थः केश हेतवः अपि उपयोगि अस्ति ।

- 5- ; wdfyVI & o{k% & अयं सदाबहारः प्रजातयः वृक्षस्यः पूर्णतः विकसितम् पत्रम् 6—12 इंचः लम्बं 'चौडाई' इति 1—2 इंच भवति । अस्यः वृक्षस्यः 300 फीटतः अथवा तं अधिकं लम्बवतमस्ति । वृद्धं भूत्वा अस्यः वृक्षस्यः नेत्रम् प्राप्तमस्ति । अस्यः वृक्षस्यः फलानि कैप्सूलाकारे भवति । अधिकतः अस्यः वृक्षस्यः उपयोगः प्लाइवुडः तथा कागज—निर्मितम् हेतवः भवति ।

- 6- egksuh&o{k% & भारतीयः महोगनी—वृक्षः सम्पूर्ण भारतदेशे प्राप्तमस्ति । अस्यः वृक्षस्यः 30—40 फीटतः उच्चौः, समान—आकारस्यः गोलाकारे वर्तन्ते । फर्नीचरः, नोका, बास्केटः, संगीतम्—उपकरणस्यः निर्माणं हेतवः अस्यः प्रयोगः भवति ।



- 7- f' ka' ki k o{k% & शिंशपा—वृक्षस्यः लगभगः 25 मीटरतः उच्चौः तथा व्यासः 3 मीटरतः भवति । अयं वृक्षः ऋजुमरूपे विकसित अस्ति । अस्यः वृक्षस्यः पुष्पः श्वेतः च गुलाबीवर्णस्यः भवति । अस्यः





वृक्षस्यः फलम् 'भूरा' इति वर्णं शुष्कः व कठोरम् भवति । शिंशपा—वृक्षस्यः ऊपरीभागः अंडाकारे भवति । अस्यः वृक्षस्यः प्रयोगः फर्नीचरः, प्लाइवुडः, संगीत—उपकरणस्यः हेतवः भवति ।

- 8- I ky%& सालः दुर्लभ प्रजातयः वृक्षः अस्ति । अयं वृक्षः भारतदेशास्त्र पूर्वी—भागे बंगालराज्ये, असमे प्राप्तमस्ति अयं वृक्षः 30 मीटरतः उच्चौः भवति सालः कठोरः तथा अस्यः पत्राणि स्थूलमस्ति । अस्यः वृक्षस्यः पत्राणि कदापि पूर्णरूपेण न पतन्ति ।



- 9- dkdZ o{k% & अयं वृक्षः लम्बवतमस्ति । यः 25 मीटरतः उच्चौः भवति । अस्यः पूष्पम् श्वेतवर्णस्यः ट्यूबाकारे विशेषताः इदं अस्ति यत् अस्यः पुष्पः रात्रि समये विकसन्ति च दिने पतन्ति । अस्यः छालः तथा 'तना' इति मजबूतः भवति । अस्यः वृक्षः अन्तरे औषधियः गुणमस्ति ।



- 10- 'kkd o{k% & शाक वृक्षः लम्बवान् वृक्षः अस्ति । अयं 30 मीटरतः उच्चौः च



सदाहरितमस्ति । अस्यः वृक्षस्यः पत्रम् तम्बाकपत्रम् आकारे भवति ।
अस्यः वृक्षस्यः पुष्पम श्वेतवर्णम्—नीलवर्णम् वर्तन्ते । अस्य वृक्षस्यः प्रयोगं
फर्नीचरः, नोका, द्वारम हेतवः, आदि निर्माणं भवति ।

- 11- vd% o{k% & अर्क वृक्षः पुष्पवान् वृक्षस्यः अंतर्गतम भवति । प्रकृतिः
अन्तरे पृथक्—पृथक् प्रकारेण अर्कः वृक्षः अस्ति । अस्यः वृक्षस्यः गोलाकारे
पत्राणि सन्ति । श्वेतः अर्कस्यः छालम् रज्वारूपे च औषधीयः उद्देश्यं
हेतवः प्रयोगः कियते । अस्यः वृक्षस्यः छालः कार्करूपेण प्रयुक्तमस्ति ।



- 12- no&o{k%& अयं वृक्षः शंक्वाकारे भवति, यस्मै 'तना' इति बहुशाखावान्
अस्ति । अस्य वृक्षस्यः पत्राणि
'ऋजुम्' भवति । अस्य वृक्षस्यः
प्रयोगः औषधिरूपे भवति ।
देव— वृक्षस्यः पत्रस्यः प्रयोगः
चायम् निर्मितम हैतवः
प्रयुक्तम्—अस्ति । अयं वृक्षः
विटामिनः—सी मुख्य स्रोतं
भवति ।





13- **ukfj dse~&** अयं वृक्षः स्थूलं न भवति, झुकावयुक्त अपि अस्ति। अस्यः 'तनां' इति घुमावयुक्तमस्ति। अयं 25 मीटरतः उच्चोः भवति। अस्यः आधारः विस्तृतमस्ति। तथा शीर्षः विशालम् पंखाकारः पत्राणि सन्ति। अस्यः पत्रम् 13–20 इंचम् भवति।



14- **[k&o{k%&** अस्यः वृक्षस्यः छालः खुरदरीरूपे तथा भूरीवर्णः भवति। अयं 15 मीटरतः उच्चोः वृद्धिः करोति। अस्यः पत्रम् 8–10 सेमी. विस्तृतम् भवति। अस्यः वृक्षस्यः छालम् उपरिः लघु कंटकः सन्ति।



15- **dhdj&o{k% &** अयं वृक्षः एकः लघुः कंटक-युक्तः भवति। यः 7–12 मीटरतः उच्चोः वृद्धिम् करोति। अस्यः पुष्पः पीतवर्ण, घुमावयुक्तं शीर्षवान् अस्ति। अयं वृक्षस्यः छालः खुरदरीरूपे तथा रक्तं – भूरी वर्णतः कृष्णवर्णतः भवति। अस्यः पत्राणि हरितम् तथा फर्नाकारे वर्तन्ते।





- 16- xyeekj&o{k%& गुलमोहर— वृक्षम् स्व रमणीयः पुष्पाः हेतवः प्रसिद्धमस्तिं भारतदेशे अस्यः पुष्पस्यः समयः अप्रैल मासेन – जून मासतः भवति । शुष्कम् एवं ऊष्ण-कटिबंधीयः द्वपि स्थितिम् अनुकूलः भवति । तस्मात् अयं वृक्षः भारतदेशे सुलभमस्ति । अयं वृक्षस्यः वृद्धिः सह वितानम् अपि वृद्धिं करोति । अस्यः पुष्पः दीर्घं, नारंगी-रक्त वप्रस्यः भवति ।



- 17- v'kkd%& अयं वृक्षः सदाबहारम् अस्ति यः स्व पत्रम् तथा सुगंधितम् पुष्पणि हेतवः प्रसिद्धमस्ति । अस्यः पत्राणि गुच्छः युक्तम्, हरितवर्णमस्ति । अशोकस्यः पत्रम् शीर्षे 'नुकीली' इति भवति ।





- 18- vtū o{k %— अर्जुन वृक्षः, सामान्यतः नदिम् निकटस्थः भवति । अस्यः वृक्षस्यः ज्ञानः सरलताया कियते मार्चः – जून मासतः वृक्षे अस्मित् पूष्पाः भवन्ति । अस्यः फलम् कठोरं, गुदायुक्तमस्ति । यः सितम्बर–नवंबरमासेन आयाति ।



- 19- dMh i Ükk%& अयं एकः लघुः वृक्षमस्ति । यः 6 मीटरतः उच्चौः वृद्धिः करोति अस्यः पत्राणि समानांतरम् तथा 10–12 संख्यामस्ति । वृक्षे अस्मिन् श्वेतवर्णं पुष्पः आयाति, यः स्व–परागणं कियते तथा अस्मिन् अन्तरे कृष्णः वर्णं फलं आयाति ।



4-3 Hkkj rns' ks I keku; o{kL; % & vksk/kh; % eW; %&

आयुर्वेदः भारतदेशे उत्पन्नः एकः प्राचीनं चिकित्सा पद्धतिः अस्ति । यः समस्त-संसारे सम्मानं प्राप्तं करोति । प्राचीनसमये निर्दिष्टः दिशा-निर्देशं अद्यपि विज्ञानम् दिशां ददाति । आयुर्वेदिकः वृक्षः स्वः स्वास्थ्यं व अन्यः लाभं हेतनः दीर्घः-अंतराले परिक्षियते ।

अत्र कस्मिंश्चित् भारतीयः औषधीयः वृक्षस्यः सूचयः दीयते, यः भवान् स्व-गृहेः स्थापितं कर्तुं शक्यते, यः भवान् स्व-गृहेः स्थापितं कर्तुं शक्यते, अयं वृक्षः भवान् गृहं सकारात्मकः अपि कियते ।

v' oxakk o{k%&

अश्वगंधा वृक्षस्यः अनेकाः लाभः सन्ति । अयं वृक्षः रोगस्यः निशेधः हेतवः सहायकं अस्ति । तथा रोग-प्रतिरोधक क्षमतां अपि वृद्धिं करोति । अस्यः वृक्षस्यः अन्यः लाभः —



- 'ट्यूमरः' इति सम्यक् कियते, दर्द-निवारकः ।
- नेत्रस्यः स्वास्थ्यः हेतवः ।
- हृदयं हेत्वा सहायकमस्ति ।
- 'कोलोस्ट्रोलः' इति वृद्धिं बाधकमस्ति, रक्तम् शक्करः मात्राः नियन्त्रितं कियते ।
- अवसादं, 'चिंता' इति नष्टम् कियते च तनावेन निरोधं साहयकमस्ति ।



ryfl dk &

प्राचीने तुलसिका (औषधिनां सर्वश्रेष्ठं) स्वः अद्वितीयं चिकित्सकीयं गुवाणां कारणं जानाति ।



- अयं वृक्षस्यः औषधीयः चायम् रूपे प्रयुक्तमस्ति ।
- अस्यः तेलम् प्रयोगः कीटः, विषाणवः निरुद्धमस्ति ।
- अस्यः प्रयोगः मलेरियाः निदाने अपि भवति ।
- अपचम्, सरदर्दः, उन्मादं, अनिद्रां, हैजां इत्यादि रोगे अयं प्रभावी भवति ।

?krdekj%o{k%&

घृतकुमार—वृक्षस्यः पत्राणि स्वास्थ्ये सुधारं, संक्रमणे अपि प्रभावी अस्ति अस्यः प्रयोगः निम्नलिखितमस्ति ।—



- घावः
- छेदन—भेदन स्थाने ।
- 'जलने' इति स्थितिः ।
- सूजने निदाने सहायकं ।
- अल्सराइटिसः कोलाइटिसः इति ।

- तीव्रम् अपचः ।
- भोजनस्यः इच्छाशक्तिं वृद्धिः ।
- पचन-विषयेः समस्याः ।



xkV/dkyk&o{k%&

गो टूको ला-वृक्षः संयोजी
ऊतकस्यः विकासस्यः विभिन्न
चरणे तथा निम्नः रोगः उपचारः
हेतवः प्रयोगस्ति ।



- छालाम् ।
- त्वक् सम्बंधी विकारः ।
- कुष्ठरोगः ।
- मस्तिष्कं तथा तंत्रिका-तंत्रम् स्वस्थः कियते
- ध्यानेन तथा एकाग्रतां बृद्धिम् ।

eFkh&o{k%&

मेथी दानाः पौष्टिकमस्ति, अस्यः
प्रयोगः निम्न रोगे कियते ।



- रक्ते कोलेस्ट्रॉलस्यः स्तरं
नियन्त्रितं कियते ।

d{k & "



fVli .kh

i kni k% r\$kke~mi ; kx' p

- सूजन—उपचारे, उदरं च आंतः छालम् प्रयुक्तमस्ति ।
- पाचनहिनम!
- अपर्याप्तः स्तनपानम् ।
- दर्दपूर्णः माहवारीः ।
- 'सांसम्' इति दुर्गन्धः ।

xnk o{k%&

अयं वृक्षः न केवलं शरीरं स्वस्थः कियते वरन् किटम् अपि रक्षति । अस्यः



निम्नलिखितं लाभः सन्ति ।

- त्वकं शान्तं, त्वक्विषये सम्बन्धी रोगस्य उपचारम् ।
- जीवाणुरोधी, संक्रमणरोधी गुणाः ।
- कर्णस्यः रोगः, संक्रमणस्यः उपचारम् ।
- नेत्रम् सम्यक् कियते ।

kfu; k bfr o{k%&

अयं वृक्षः स्वदिष्टः औषधीयः चायम्
हेतवः प्रयुक्तमस्ति । उदरस्यः रोगे,
'मितली' इति च मांसपेशिनां रोगः
सहायक अस्ति ।



- एलर्जी उपचारे ।
- मांसपेशिनां रोगस्यः
उपचारम् ।
- 'सरदर्द' इति उपयोगी ।
- मितली गैसः, अपचेन सहायकम् ।
- मुखस्यः दुर्गन्धः ।
- उच्च कोटिः जीवाणुरोधीः ।

ckãh o{k%&

ब्राह्मी वृक्षां 'गमल' इति
शेषितमस्ति । अस्यः वृक्षस्यः
सूर्यस्यः किरणम् रक्षति । अस्यः
पत्रम् स्मृतिः, पठनार्थं उपयोगी
भवति । अस्यः वृक्षस्यः प्रयोगः
उदरे किटम्, त्वक् सम्बन्धी
विकारः उपचारं कियते ।





vtok; ua o{k%&

अजवायनं: प्रोटीनः, खनिजः, रेशः, कार्बोहाइड्रेटः, कैल्शियम्, फास्फोरसः, लौहः तत्त्वं, कैरोटीनः, थियामिनः, राइवोफलैविन्, नियासिंगः इत्यादि उत्कृष्टः स्रोतमस्ति। अस्यः अन्याः स्वास्थ्यः सम्बन्धी लाभसस्ति—



- पाचन—शक्ति सहायकम्।
- मौसमी—रोगे सहायकम्।
- कफः, दन्त—रोगे लाभकारि अस्ति।
- केशस्यः रक्षतिः।
- जोड़स्यः रोगे सहायकम्।

cy%&o{k%&

भारतदेशे बेलः औषधीयः वृक्षाणाम् भवति, अस्यः उपयोगः वयं स्वस्थः



हेतवः कुर्मः । बेलवृक्षेण साधारणतया जनाः सर्वाः परिचितम् अस्ति । अस्यः पत्रम् रोगः यथा— दस्तः, कब्जः, पेचिश इत्यादि उपचारे सहायकमस्ति ।

vnjd%&



अदरकः जडं औषधीयः गुणाः सन्ति । यथा – जीवाणुरोधीः वाइरल-प्रतिरोधीः, एन्टी आक्सिडेन्टः अस्ति । अदरकस्यः प्रमुखः औषधीयः लाभः अस्ति । अदरकस्यः प्रमुखः औषधीयः लाभः असित ।

- अदरकस्यः रसः पाचन-प्रक्रियां सहायकमस्ति ।
- शरीरस्यः पोषकतत्त्वं अवशोषितम् कर्तुं सहायकमस्ति ।
- अदरकः 'सूजने' इति सहायकमस्ति, जोडम् दर्दः सहायकमस्ति ।
- शल्यक्रियां उपरान्तं मितली-राहतं सहायकं अस्ति ।





ycl ue~&

लहसूनम् विटामिनः—सी, विटामिनः—बी6, मैगनीजः, रेशः अपि प्राप्तमस्ति । सल्फरयुक्तः लहसुनः दुर्गन्धः कीटः, भुजंगम् अपि दूरं कियते । लहसुनम् प्रमुखः स्वास्थ्यः संबंधी लाभः—



- कैसरः संक्रमणे अवरोधकं सहायकं अस्ति ।
- रोगः — प्रतिरोणकक्षमतां वृद्धिं सहायकमस्ति ।
- पाचलतन्त्रम् सन्तुलितं, शरीरस्यः पोषकतत्त्व अवशोषितं सहायकमस्ति ।
- रक्तम् दावं अवृद्धिं सहायकं तथा हृदयः सम्बन्धी विकारस्यः स्वस्थः कर्तुं सहायकमस्ति ।



i kBxrk% ç' uk% 4-2

रिक्तस्थानस्यः पूर्तिं कुरुः —

1. अर्जुनः वृक्षः सामान्यतया तटे प्राप्तमस्ति ।
2. सल्फरयुक्तं दुर्गन्धमस्ति ।
3. बेलः अनेकः रोगः यथा कब्जः, 'पेचिश' इति उपचारे सहायकमस्ति ।
4. घृतकुमारस्यः स्वास्थ्यं तीव्रेण सुधारण सहायकमस्ति ।
5. तुलसीः वृक्षस्यः रूपे जानति ।

i kni k% r'skke~ mi ; ksx' p



HkoUr% fda f' kf{kroUr%

- वृक्षस्यः महत्त्वं विवेचनं ।
- स्वः निकटस्थः वृक्षस्यः ज्ञानम् ।
- अयं वृक्षस्यः औषधीयः, व्यवसायिक मूल्यस ज्ञानम् ।



i kBkUr'k% ç' uk%

1. वृक्षस्यः निरोपणस्यः 10 कारदणस्यः सूचयः कुरुः ।
2. स्वः निकटस्थः कोऽपि 5 वृक्षस्यः सूचय कृत्वा विवेचनां कुरु ।
3. किमऽपि 10 औषधीयः वृक्षस्यः सूचयः—कुरुः, यं गृहेऽपि पालनं शक्नोति ।
4. निम्नलिखितः वृक्षस्यः स्वास्थ्यः सम्बन्धी लाभः कः अस्ति ।
 - i. अश्वगंधा वृक्ष ।
 - ii. पुदीना वृक्ष ।
 - iii. तुलसिका ।
 - iv. अदरकः ।
 - v. लहसुनम् ।

d{k k & "



fVli .kh

d{k & "



fVli .kh



mUkjekyk

4-1

1. सत्यम्
2. असत्यम्
3. सत्यम्
4. असत्यम्
5. सत्यम्

4-2

1. नदीम् ।
2. लहसुनम् ।
3. दस्तः ।
4. पत्राणि ।
5. 'रानी' इति ।

i kni k% rškke~mi ; kx' p